

Tšekin kirjallisuuden kypsä esikoisteoksia

Joka vuosi odotan innolla hetkeä, jolloin istuudun loman aikana vanhan pätkinäpuumme varjoon lukemaan tšekkiläisen kirjallisuuden uutuuksia. Viime kesänä nautintoni oli poikkeuksellisen suuri, vaikka tartuin täysin tuntemattomiin kirjailijoihin.

Usein väitetään, että moderni kirjallisuus on menettänyt tarinansa ja että esikoiskirjailijat ammentavat yksinomaan omasta elämäkerrastaan. Sitä suuremman yllätyksen aiheuttivat kolme uutta tšekkiläistä kirjailijaa, joiden teokset ilmestyivät viime vuonna. Kaikki kolme ovat naisia, mainitsemisen arvoinen yksityiskohta siksikin, että naisten osuus menestyneiden kirjailijoiden joukossa on Tšekissä huomattavasti pienempi kuin Suomessa. Kukaan heistä ei kirjoita itsestään. Kaikki kertovat vahvoja, intohimoisia tarinoita täynnä tunteita ja eksotiikkaa. Kaikki ammentavat kerronnassaan taruista ja myyteistä. Kaikki käyttävät kieltä suvereenisti. Kaikki tarjoavat unohtumattomia lukuelämyksiä. Mutta siihen yhtäläisyydet loppuvatkin – ikäero kirjailijoiden välillä on suurimmillaan 60 vuotta ja kertomukset sijoittuvat eri maanosiin ja eri aikakausiin.

Salaperäinen nimimerkki Květa Legátová (oik. Věra Hofmanová) on syntynyt vuonna 1919 ja toimi runsaat 40 vuotta opettajana Beskydien karussa vuoristossa. Häntä pidettiin poliittisesti epäluotettavana ja siksi häntä siirrettiin paikasta toiseen. Hän on tutustunut elämän kovuuteen Tšekin köyhimmillä seuduilla ja saanut inspiraatiota sen omaperäisestä luonnosta sekä ihmisten luonteesta. Esikoiskirja *Želary* (Paseka, Praha-Litomyšl 2001) oli varsinainen tapaus. Sekä luki-

vat että kritiikki ottivat sen vastaan niin innostuneesti, että pian seurasi toinen kirja *Jozova Hanule* (Paseka, Praha-Litomyšl 2002), joka on tavallaan ensimmäisen kirjan jatkoa. 83-vuotias kirjailija on saanut valtion kirjallisuuspalkinnon ja sijoittui toiseksi *Lidové noviny*-lehden Vuoden kirja -kyselyssä.

Želary on fiktiivisen vuorisotkylän nimi ja samalla poikkeuksellinen kirja tšekin nykykirjallisuudessa. Se on maaginen balladi ihmiskohtaloiden keskinäisestä sidonnaisuudesta ja aitoudesta. Kirja koostuu yhdeksästä kertomuksesta, joiden päähenkilöt kytkevät tarinat toisiinsa. Kertomuksissa kuvataan kovia, traagisiakin ihmiskohtaloita maailmansotien välisenä aikana maan syrjäseuduilla. Kertomusten miljöö sijaitsee rajatulla alueella koulun, kapakan, pappilan ja hajanaisten mökkien välissä. Kylän asukkaiden keskinäiset suhteet muodostavat erillisten kertomusten mosaiikista todellisen romaanin.

Jozova Hanule on tarina nuoresta naislääkäristä, joka piiloutuu toisen maailmansodan aikana natsien vainolta juuri *Želaryyn* ja kokee siellä epätavallisen rakkauden. Saadakseen uuden henkilöllisyyden hän joutuu menemään naimisiin tuntemattoman miehen kanssa, joka ei voisi olla hänelle vieraampi. Olosuhteiden pakosta he oppivat ymmärtämään ja kunnioittamaan toinen toistaan. Jännittävän tarinan pohjalta tehtiin heti elokuva, joka on jo ehtinyt saada paljon julkisuutta ja suosiota. Hiljattain se valittiin edustamaan tšekkiläistä elokuvaa Oscar-kilvassa.

Legátován tyyli on realistinen ja lakoninen, mutta samalla uskomattoman runollinen. Hän ku-

vaa ymmärtävästi inhimillisiä heikkouksia. Hän kuvailee kypsästi ja mestarillisesti rankkaa arkielämää ja raadollisen kieroutuneitakin ihmisiä jättäen kuitenkin tilaa henkilöhahmojensa pyrkimyksille yltää vaikeissakin olosuhteissa elämää suurempaan todellisuuteen. Romaanin upea kieli ja tunnelataus pitävät lukijan otteessaan alusta loppuun.

Hana Andronikova julkaisi esikoisromaaninsa *Zvuk slunečnich hodin* (Aurinkokellon ääni, Knižní klub, Praha, 2001) 34-vuotiaana ja sai siitä heti Magnesia Litera -palkinnon. Andronikova valmistui Prahan yliopistosta opiskeltuaan englantilaista ja tšekkiläistä filologiaa, toimi muutaman vuoden ulkomaalaisten firmojen henkilöstöosastoilta, kunnes omistautui kokonaan kirjoittamiselle. Toisin kuin monet muut nuoret kirjailijat, Andronikova ei karta tunnetta ja paa-tosta, vaan kuvailee kohtalokkaan rakkauden kaikkine ominaispiirteineen.

Tarina alkaa hänen kotikaupungissaan Zlínissä ennen toista maailmansotaa, mutta liikkuu yhtä uskottavasti Intiassa ja Coloradossa kuin Terezínin keskitysleirissä sodan aikana. Romaanin päähenkilöinä ovat kaunis ja impulsiivinen juutalainen Rachel ja rationaalinen insinööri Tomáš. Heidän onnellinen elämänsä Intiassa, minne tšekit rakentavat Baťa-tehdasta, päättyy juutalaisvainoon ennen toista maailmansotaa. Rachel viedään keskitysleiriin, ja Tomášin elämä romah-taa. Hän elää vain hoitaakseen heidän poikaansa Dania ja yrittääkseen vapauttaa Rachelin. Rachel säilyi hengissä sodan loppuun, mutta hänen murtunut sie-lunsa ei kestä paluuta takaisin perheensä luo.

Tomášin tekemä aurinkokello

on perheen, rakkauden ja onnen symboli, kun taas Ráchelia symboloi aurinko. Aurinko esiintyy myös Intian värikkäässä kuvailussa elämää antavana voimana. Aurinkoinen ekstotiikka on jyrkkä vastakohta keskitysleirin jummalle harmaudelle, intialaiset polttouhrit asetetaan vastakkain natsien kaasukammioiden kanssa. Realistisen kerronnan vastapainona ovat tarut ja myytit, jotka päähenkilöt jakavat toistensa kanssa. Niiden avulla luoadaan levon ja sisäisen onnen saarekkeitä myös epätoivon aikoina.

Andronikova käyttää kaikkia modernin kerronnan keinoja: kertojien vaihtelua, ennakoiteja ja takaumia, päiväkirjan katkelmia, lehtiartikkeleita sekä kirjoitettuja. Tarina pysyy silti saumattomasti koossa. Kieli on omaperäistä ja yllättää epätavallisilla metaforilla. Kirjailija ei voi kirjoittaa omasta kokemuksestaan, joten hän turvautuu moniin lähdeeteoksiin, joiden luettelo on, kaunokirjallisuuden käytännöstä poiketen, lukijankin nähtävissä.

Odotukset olivat korkealla kun Andronikova julkaisi toisen kirjansa, *Srdce na udici* (Sydän koukussa, Petrov, Brno 2002), kahdeksan kertomusta, joita sitovat yhteen monet yksityiskohdat ja henkilöt. Sujuvasta kerronnasta huolimatta kirja ei ole yhtä vangitseva kuin esikoisteos. Henkilöt ja tilanteet ovat ehkä liian samankaltaisia onnettomuudessaan ja epätoivossaan. Silti Andronikova on epäilemättä tšekin nykykirjallisuuden suurimpia lupauksia.

Nuorin debytantti on Petra Hůlová (23), Prahan yliopiston kulttuuritieteen ja mongolistiikan opiskelija. Toisin kuin monet ikäisensä hän ei kirjoittanut intiimiä runoutta eikä henkilökohtaista päiväkirjaa vaan vahvan, mutta samalla poeettisen romaanin neljästä sisaresta mongolialaisessa jurtassa. Hůlová oli opintomatalla Mongoliassa, ja matka on-

kin osittain inspiroinut teosta. Hänen mukaansa suurin osa faktoista on kuitenkin itse luotuja ja kertomus pohjautuu mongolialaiseen todellisuuteen vain pääpiirteittäin. Romaanissa *Paměť moji babičce* (Muisto isoäidilleni, Torst, Praha 2002) neljä eri-ikäistä naista kertoo arkielämästään, haaveiden ja tosielämän ristiriidasta, perinteen ja nykypäivän yhteentörmäyksestä. Vaikka arkielämä vaikuttaa hyvin lohduttomalta ja kaupunki tuntuu hajottavan kaikki perinteiset arvot, ihmiset eivät ole mitenkään onnettomia. He toimivat mahdolli-

suuksiansa rajoissa ja säilyttävät ainakin sisäisen vapautensa.

Hůlován kerronta koostuu puhekielestä, eri murteista sekä mongolian sanoista. Hůlován esikoisromaani valittiin vuoden 2002 parhaaksi kirjaksi.

Yksikään mainituista kirjoista ei ole hauska. Kaikki kuvailevat enemmän tai vähemmän traagisia kohtaloita sekä ongelmallisia ihmisiä. Ne ovat kuitenkin syvästi inhimillisiä ja mukaansatempaavia. Harvinaisen voimakasta lukuelämyksiä pähkinäpuun alla.

Helena Lehečková

Tšekkien ja slovakien sivistynyt ero

Jan Rychlík: Rozpad Československa : Česko-slovenské vztahy 1989-1992. Bratislava : Academic Electronic Press, 2002. 457 s.

Kaarlen yliopiston historian dosentin, Tšekin ja Slovakian suhteisiin erikoistuneen Jan Rychlíkin (s. 1954) vuonna 2002 ilmestynyt *Rozpad Československa: Česko-slovenské vztahy 1989-1992* (Tšekkoslovakian hajoaminen: Tšekkien ja slovakien suhteet 1989-1992) selvittää perusteellisesti Tšekin ja Slovakian lähihistorian merkittävää, mutta toistaiseksi vähän tutkittua rajapyykkiä, liittovaltion jakautumista kahdeksi itsenäiseksi tasavaltsiksi.

Rychlíkin teos on jatkoa ja osittain tarkennusta hänen aikaisemmille, vuosina 1997 ja 1998 ilmestyneille, tšekkien ja slovakien suhteita käsitteleville teoksilleen. Kirjoittaja ei ole ainoastaan tutkimisiensa tapahtumien aikainen silminnäkijä vaan myös toimija, joka virkansa puolesta osallistui tapahtumiin neuvonantajana. Esipuheessa kirjoittaja paikantaa asemansa: välttääkseen subjektiivisen näkökulman heijas-

tumisen tutkimukseen hän on tietoisesti rajoittanut henkilökohtaisen aineiston ja muistikuvien käyttöä. Rychlíkin teos on perinteinen historian alan tutkimus, jonka rakenne on kronologinen. Tutkimusta määrittää perinpohjaisuus. Vaikka tutkittavan ajan läheisyyden vuoksi kaikki tärkeimmät arkistot eivät ole olleet auki, on lähdeaineisto kiitettävän monipuolista.

Vaikka kyseessä on tšekin äidinkielellään kirjoittama tutkimus, ei Rychlíkiä voi syyttää siitä, mistä slovakit ovat tšekkejä usein syyllistäneet – tšekkiläisyyden liiallisesta korostamisesta. Tutkimuksen pääpaino on pikemminkin slovakialaisessa näkökulmassa. Slovakinkieliset lainaukset on julkaistu slovakiksi, ja kirja on jopa julkaistu slovakiasa.

Rozpad Československa rakentuu johdannosta, kuudesta käsitteilyluvusta sekä kokoelmas- ta toistaiseksi julkaisemattomia dokumentteja. Johdanto käsittelee tšekkien ja slovakien suhteita liittovaltion perustamisen jälkeen 1968. Johdanto on tavanomaista laajempi, ja kokonaisuutta arvioitaessa sen sisällöllinen